

Dra hab. Aleksandra Knaflewska, prof. nadzw.

Poznań, 30.05.2024 r.

Akademia Sztuki w Szczecinie

Wydział Sztuki Mediów, Fotografii i Filmu Eksperymentalnego

Kierowniczka Pracowni Afektywnych Praktyk Artystycznych

pseudonim: Aleksandra Ska

Recenzja pracy doktorskiej pani mgr Olgi Winiarczyk, składającej się z cyklu prac i rozprawy doktorskiej, sporządzona w związku z przewodem doktorskim wszczętym na Wydziale Sztuki Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.

Tytuł rozprawy: *Nomadyzm w sztuce współczesnej*.

Promotorka: prof. dr hab. Małgorzata Wielek

Krew jak origami¹

Olga Winiarczyk znajduje się w gronie młodych osób artystycznych, które mają nie więcej niż 35 lat. W ciągu ostatniej dekady wyprodukowała tak wiele artystycznych śladów, że można mówić o jej znaczącym dorobku. Jest on wystarczający, aby pani Olga mogła ubiegać się o nadanie stopnia doktory sztuki, ale jednocześnie nie za duży, biorąc pod uwagę kondycję współczesnego świata i pozostawianie w nim śladów węglowych spowodowanych działalnością człowieka. Doktorantka zdobyła kilka pierwszych nagród w konkursach, np. w Głównym Konkursie Festiwalu Filmowego Opolskie Lamy (2013) czy podczas Festiwalu Kina Off (2014). W 2015 roku została uhonorowana stypendium Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W swojej edukacji artystycznej Olga Winiarczyk odbyła podróż niczym nomadka, przenosząc się z rodzinnego Lublina (Wydział Artystyczny UMCS, pracownia prof. Adama Styki) do Warszawy (Wydział Sztuki Mediów, dyplom licencjacki w pracowni dr hab. Pawła Susida i dyplom magisterski u prof. Leona Tarasewicza). Po drodze zatrzymała się w Budapeszcie, by w końcu dotrzeć do Krakowa, gdzie obecnie pod opieką prof. Małgorzaty Wielek realizuje studia doktoranckie.

Część swojej pracy doktorskiej pani Olga poświęca artystkom, których twórczość ją inspiruje. Osobiście traktuję to jako gest decentralizacji swojego podmiotu twórczego i ukłon w stronę

¹ Tytuł odnoszę do dyplomu licencjackiego i magisterskiego Olgi Winiarczyk, w których geometria składania papieru oraz krew, jako środek malarski, odgrywały główną rolę w kreacji artystycznej.

szerszego kontekstu artystycznego. W ten sposób doktorantka nie tylko honoruje wpływy innych twórczyń, ale także podkreśla, że jej praca jest częścią większego dialogu w świecie sztuki. Takie podejście może również wskazywać na jej świadomość złożoności i różnorodności źródeł inspiracji, a także świadczyć o wrażliwości na znaczenie współpracy i wymiany idei w twórczym procesie. Dodatkowo, może to stanowić próbę kwestionowania tradycyjnych narracji o indywidualnym geniuszu, pokazując, że twórczość rozwija się w dialogu z innymi głosami. Pani Olga porusza się po świecie sztuki, szukając takich zagadnień jak: posthumanizm krytyczny, afirmatywne wersje kobiecości, solidarna współpraca, afrofuturyzm, postulaty równego dostępu, nośnik wrażeń, ekofeminizm, samostanowienie czy postkolonializm. Warto tutaj wymienić nazwiska kilku artystek: Si On, Wangechi Mutu, Miriam Cahn, Katarína Janečková Walshe², Agnieszka Brzeżańska, Dominika Kowynia czy Paulina Stasik.

Doktorat pani Olgi można analizować na dwóch płaszczyznach, które idealnie oddają tytuły najnowszych książek. Pierwszą z nich jest *Estetyka niepełnosprawności* Tobina Siebersa (2023), ukazująca niepełnosprawność jako źródło unikalnych doświadczeń estetycznych, które mogą wzbogacić nasze rozumienie sztuki i kultury. Druga to *Stulecie Nomadów*, w której Gaia Vince przedstawia migrację jako kluczowy czynnik kształtujący kultury, gospodarki i społeczeństwa, podkreślając jej rolę w napędzaniu innowacji i postępu.

Obłęd bipolarny

Cecilia Alemani, kuratorka ubiegłej 59. edycji Biennale w Wenecji, po raz pierwszy w 127-letniej historii Biennale zdecydowała o olbrzymiej przewadze udziału kobiet i osób interplciowych w wystawie *The milk of dream*. Ekspozycja nosiła w sobie elementy sztuki outsiderskiej i brutartu oraz prezentowała twórczość osób zmagających się z depresją i chorobami psychicznymi. W mojej pamięci szczególnie utkwiły wspaniałe prace Overtaci, osoby twórczej, która spędziła*³ praktycznie całe swoje życie w szpitalach psychiatrycznych. Tak mocna reprezentacja twórczyń z niepełnosprawnością psychiczną na biennale podbija dyskurs o tym, że „niepełnosprawne ciało i umysł odgrywają ważne role w ewolucji nowoczesnej estetyki, co pozwala uznać niepełnosprawność za unikatowy zasób, który sztuka nowoczesna odkryła, a następnie przyswoiła jako jedną z definiujących ją koncepcji. Estetyka

² Z Kataríną Janečkovą poznałam się podczas rezydencji w Egon Schiele Art Centrum w 2011 roku. Katka zagrała w moim wideo *Postulate*, 2011.

³ Overtaci & the Art of Madness, <https://www.ny-carlsbergfondet.dk/en/ovartaci-art-madness>, [dostęp: 01.06.2024].

niepełnosprawność nie godzi się na to, aby uznać przedstawienie zdrowego ciała oraz związaną z nim definicję harmonii, spójności i piękno jako jedyny wyznacznik tego, co estetyczne”⁴. W sztuce współczesnej pojawiły się trendy, które otwierają nowe pola dla estetyki. Właśnie takim projektem jest *Bipolar* Olgi Winiarczyk – głęboko poruszający, intymny i artystycznie wyrafinowany zapis doświadczeń życia z chorobą afektywną dwubiegunową. Ukazuje on unikalną perspektywę, właściwie wpisującą się w ten trend. W mojej opinii, refleksje autorki na temat rzeczywistości, tożsamości i natury ludzkiej znajdują się właśnie w estetyce niepełnosprawności, która dąży do dekonstrukcji normatywnych pojęć zdrowia i choroby, co otwiera szeroką dyskusję na temat reprezentacji i wartości estetycznych. „W czasach współczesnych niepełnosprawność zyskuje wartość estetyczną, ponieważ dla twórców sztuki stanowi krytyczny zasób, pozwalający na refleksję nad tym, czym jest człowiek”⁵. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na akt odwagi artystki, która nie ukrywa swojej choroby, a wręcz traktuje ją jako wyznacznik tego, co jest estetyczne. Dlatego uważam, że Winiarczyk przełamuje społeczne bariery i uprzedzenia, pokazując, że choroba może być źródłem głębokich przemyśleń i unikalnej kreatywności. Mania i depresja są przedstawione u niej w sposób, który pozwala odbiorcy zrozumieć ekstremalne wahania nastroju i ich wpływ na życie osoby z chorobą dwubiegunową. Estetyka niepełnosprawności często dąży do ukazania tych niewidzialnych aspektów codzienności ludzi chorych, które są trudne do wyrażenia słowami. Seria obrazów charakteryzujących się jaskrawymi kolorami i dynamicznymi kształtami namalowana jest akrylem na płótnie. Artystka używa również krwi jako medium malarskiego, co tylko wzmacnia intymność i brutalność osobistych przeżyć, pozostawionych na płótnie.

Wideo *Mania*, trzypięciominutowe wideo found footage, jest dynamiczne, pełne szybkich cięć, jaskrawych kolorów i pulsujących świateł, co oddaje chaotyczną naturę manii. Efekt potęguje intensywna i nieprzewidywalna muzyka. Jak pisze doktorantka w swojej pracy: „Video «Mania» jest wyrazem stanowiska apolitycznego, gdzie przedstawiam poczucie braku przynależności do jakiegokolwiek opcji politycznej”⁶. Obrazy, teksty, wideo Olgi Winiarczyk nasycone są głębokimi uczuciami i odzwierciedlają fizyczne oraz emocjonalne aspekty jej życia. Z pełnym przekonaniem mogę stwierdzić, że taka perspektywa wprowadza nowe standardy w ocenie dzieł sztuki, promując inkluzję i akceptację różnorodności.

⁴ T. Siebers, *Estetyka niepełnosprawności*, przeł. K. Ojrzyńska, Centrum Sztuki Włączającej/Teatr 21, Warszawa 2023, s. 13.

⁵ Tamże, s. 14.

⁶ Zob. dyskutowana tu dysertacja O. Winiarczyk, *Nomadizm w sztuce współczesnej*, s. 53.

Nasz dom jest wszędzie

Dysertacja *Nomadyzm w sztuce współczesnej* analizuje zjawisko nomadyzmu w kontekście współczesnej sztuki. Autorka bada, w jaki sposób nomadyzm przejawia się w różnych formach artystycznych, z uwzględnieniem migracji kulturowych oraz poszukiwań nowych i tradycyjnych form wyrazu. W pracy przedstawiono różnorodne postawy artystyczne, które spełniają założenia nomadyzmu lub pozwalają na taki odczyt. W pracy badawczej Olga Winiarczyk posługuje się narzędziem, które można nazwać „nową intuicją”, a taka praktyka jest mi niezwykle bliska. Wykorzystuję ją zarówno w mojej twórczości, jak i w pracy dydaktycznej. Jednym z kluczowych elementów „nowej intuicji” jest połączenie emocji z intelektem. Rozumiem to tak, że nie chodzi o całkowite zaniedbywanie racjonalnego myślenia, lecz o uznawanie, że emocje odgrywają równie istotną rolę w procesie twórczym i poznawczym. Takie myślenie idzie blisko w parze z postawą nomadyczną, która w sztuce polega na przekraczaniu tradycyjnych granic dyscyplin i kategorii, co umożliwia swobodne łączenie różnych elementów kulturowych i artystycznych. W dysertacji dyplomantka odnosi się do postaw osób artystycznych będących intelektualnymi migrantami. Nomadyzm jest tu ukazany jako alternatywne ujęcie tożsamości, pozwalające na odkrywanie nowych struktur i sposobów myślenia, co jest szczególnie istotne w kontekście posthumanizmu i postkolonializmu. Nomadyczna tożsamość artystyczna jest przeciwieństwem stabilnych, osiadłych form. Nomadzi tworzą sztukę, która nie ogranicza się do jednego miejsca ani jednej tożsamości. Kwestionują postawione granice między kulturą a naturą, ludzkim a nie-ludzkim, żywym a martwym. Nomadyzm artystyczny proponuje zatem nowe sposoby myślenia o tożsamości i twórczości, oparte na fluidyczności i wielości.

Kolejną bardzo istotną kwestią, być może najważniejszą, poruszaną w dysertacji jest spojrzenie na nomadyzm jako środek do pokonania patriarchatu. Dlatego warto podkreślić, że konstrukcja takiego myślenia jest bardziej teoretyczna niż rzeczywista. Mowa tutaj o postawie nomadycznej, stanie nomadycznym, podmiocie nomadycznym, figurze nomady. Autorka przedstawia stan nomadyczny jako podmiot współczesnego człowieka, odzwierciedlający zmieniające się warunki globalne, w których migracja, przemieszczenia i wielokulturowość stają się normą. Nomadyczny podmiot to jednostka, która nie jest ograniczona przez stałe granice ani tożsamości, ale jest w nieustannym stanie stawania się. Taki podmiot charakteryzuje się elastycznością, zdolnością do adaptacji i otwartością na różnorodne doświadczenia. Współczesne społeczeństwa, mimo znaczącego postępu w dziedzinie równości płci, wciąż

zmagają się z głęboko zakorzenionymi strukturami patriarchalnymi. Te struktury, oparte na dominacji i hierarchii, często ograniczają możliwości jednostek, szczególnie kobiet. Olga Winiarczyk przytacza tutaj koncepcję Rosi Braidotti dotyczącą pozytywnej formy kobiecej podmiotowości oraz marginalizowanych grup społecznych w patriarchalnych systemach. Rosi Braidotti rozwija myśl Gillesa Deleuze'a, podkreślając, że nomadyzm jako krytyczna świadomość sprzeciwia się wszelkim formom mikrofaszyzmów i społecznie zakodowanym sposobom myślenia. Kolejnym istotnym elementem czytania pracy pisemnej jest zwrócenie uwagi na wartości takie jak kolektywizm i wspólnota, w których każda osoba ma równy wkład i znaczenie. Może to stanowić skuteczny model alternatywny, promujący równość i sprawiedliwość społeczną. Nomadyzm przekształca również sposób, w jaki postrzegamy przestrzeń. Patriarchat opiera się na kontroli zarówno publicznej, jak i prywatnej przestrzeni, utrwalając tym samym hierarchiczne struktury władzy. Nomadyczny styl życia, z jego dynamicznym podejściem do przestrzeni, może podważać te struktury, promując otwarte – bez murów i granic – niehierarchiczne obszary, gdzie każdy ma prawo do uczestnictwa i wyrażania siebie. Ekologia i zrównoważony rozwój, charakterystyczne dla nomadyzmu, również mogą stanowić przeciwwagę dla patriarchalnych społeczeństw przemysłowych, które eksploatują zasoby naturalne bez myślenia o przyszłych pokoleniach. Przytoczę tutaj fragment książki, którą czyta się jak współczesny horror, wzmacniający głos młodej artystki Olgi Winiarczyk: „Może nastąpić gwałtowny wstrząs będący następstwem kataklizmu, lecz chaos może też narastać powoli. Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji, jedna z agend ONZ, szacuje, że w ciągu najbliższych zaledwie 30 lat liczba migrantów zmuszonych do opuszczenia swych domów wskutek zmian środowiskowych może wynieść nawet 1,5 miliarda. Przewiduje się, że po 2050 roku ich liczba będzie jeszcze większa, ponieważ na Ziemi będzie coraz cieplej, a globalna populacja będzie wciąż rosła, do osiągnięcia przewidywanego szczytu w połowie lat 60. XXI wieku. Już obecnie w skali globu około dziesięć razy więcej ludzi przesiedla się z powodu klęsk żywiołowych niż na skutek zbrojnych konfliktów i wojen”⁷. Pozwólcie Państwo, że pozostawię to bez komentarza.

Doktorat Olgi Winiarskiej stanowi metaforę namiotu, który zaprasza do swojego wnętrza. Jest on nie tylko bezpiecznym schronieniem, lecz także obszarem, w którym zdobywa się wiedzę. Taka przestrzeń stanowi dla mnie olbrzymią inspirację do budowania koncepcji przyszłej

⁷ G. Vince, *Stulecie Nomadów. Jak wędrówki ludów zmieniają świat*, przeł. A. Wojtasik, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2024, s. 11.

wystawy studentów i studentek z Pracowni Afektywnych Praktyk Artystycznych (PAPA), którą prowadzi.

Konkluzja

Olga Winiarczyk bada swoją tożsamość i autonomię, kierując się w stronę fluidalności. Jej choroba jest tutaj kluczowa, gdyż jako intencja w projekcie doktorskim wzmacnia poszukiwania w obrębie estetyki niepełnosprawności. „Estetyka niepełnosprawności ceni różnorodność fizyczną i umysłową jako wartość samą sobie. Odrzuca gest estetyczny, definiujący harmonię cielesną, nieskazitelność i zdrowie jako standardy piękna”⁸. Nomadyzm zaś łączy z mobilnością, elastycznością, kolektywizmem, otwartością na różnorodność, ekologicznym podejściem oraz promowaniem autonomii, oferując wartościowe narzędzia do walki z patriarchatem. Przeniesienie tych aspektów na społeczeństwa może pomóc w budowaniu bardziej egalitarnych i sprawiedliwych struktur społecznych, w których każdy ma równe szanse na rozwój i sukces.

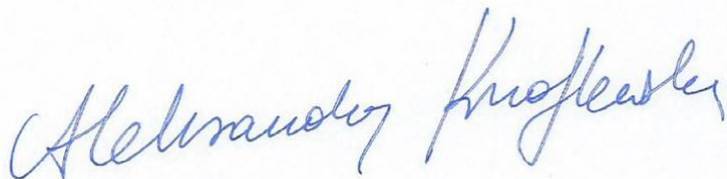
Doktorat pani Olgi, osadzony w tych dwóch kontekstach, nie tylko przyczynia się do akademickiej debaty, ale także wpływa na szerszą refleksję społeczną. Praca doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu badawczego i posiada dużą wartość merytoryczną. Autorka doskonale analizuje zebrane dane i umiejętnie dokonuje interpretacji tematu na tle literatury. Jej język jest komunikatywny i klarowny. Rozprawa jest poprawna redakcyjnie, zawiera odpowiednią szatę graficzną oraz bogatą bibliografię polską i obcojęzyczną, często obejmującą pozycje niszowe, istotne dla badanego tematu. Układ rozprawy, włącznie z jej częściami, jest zgodny z wymaganą konstrukcją dysertacji. Praca, w swoich wnioskach, dotyka aktualnych spraw społeczno-politycznych i jest wobec nich krytyczna. Dokumentacja i jakość części artystycznej doktoratu świadczą o umiejętnościach samodzielnej pracy naukowej i artystycznej doktorantki.

Zestawiając wszystkie elementy pracy doktorskiej magistry wraz z jej dorobkiem, zwłaszcza na płaszczyźnie sztuki, oraz konfrontując je z moją analizą oraz osobistym doświadczeniem artystycznym, stwierdzam, że spełniają one wszystkie wymogi stawiane w przewodzie doktorskim. Kierując się art. 187 *Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, z późniejszymi zmianami dotyczącymi stopni naukowych i tytułu naukowego, oraz

⁸ T. Siebers, dz. cyt., s. 22.

stopni i tytułu w zakresie sztuki, wnioskuję o przyznanie pani mgr Oldze Winiarczyk stopnia doktory w dziedzinie sztuki, w dyscyplinie sztuk plastycznych i konserwacji dzieł sztuki.

dra hab. Prof. AS Aleksandra Knaflewska (Ska)

A handwritten signature in blue ink, reading "Aleksandra Knaflewska". The signature is written in a cursive style with a light blue background behind it.